

CERAMICĂ MEDIEVALĂ DESCOPERITĂ LA VODIȚA PRIN SĂPĂTURILE DIN ANUL 1970

de GHEORGHE I. CANTACUZINO

În anul 1970 au fost efectuate la Vodița, jud. Mehedinți, cercetări arheologice care au urmărit obținerea unor date privind cronologia ruinelor fostei mănăstiri¹. Acestea fuseseră dezvelite în cea mai mare parte prin săpăturile întreprinse de V. Drăghiceanu în 1928, când au fost descoperite și fundațiile bisericii anterioare celei ale cărei ziduri se păstrau în parte². Materialul ceramic descoperit în 1970, deși nu prea numeros, este îndeajuns de variat și reprezentativ. Înaintea prezentării acestui material se impune precizarea situației stratigrafice în care a fost descoperit.

Săpăturile din 1928 au fost însoțite de numeroase decapări de pământ, pînă la nivelul de călcare, în interiorul bisericii și la sud și est de aceasta, precum și de degajarea beciului aflat în partea de sud-vest a ansamblului. Vechile săpături nu s-au extins la nord și vest de biserică, unde au putut fi efectuate anumite observații stratigrafice. În această zonă, pe pantele destul de accentuate, s-au acumulat depuneri aluvionare deosebit de groase, care alternează cu straturile corespunzătoare perioadelor de funcționare a așezării. Deasupra pământului viu se află depuneri corel-punzătoare funcționării celor două biserici suprapuse, cunoscute în literatura de specialitate sub numele de Vodița I și Vodița II, cele două straturi fiind delimitate mai clar la nord de edificiu. Urmează un strat gros de depuneri aluvionare, sterile din punct de vedere arheologic, un strat corespunzând unei alte perioade de viață în mănăstire, de la sfîrșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea, în sfîrșit un alt strat gros de depuneri aluvionare corespund perioadei părăsirii definitive a așezării. În zona de la nord de beci, deasupra nivelului de la care a fost construit acesta - și care corespunde celei de a doua etape de construcție (Vodița II) -, se află un strat gros de nivelare cu pământ adus din apropiere, cuprinzînd fragmente ceramice din perioada imediat anterioară. Atît depunerile aluvionare, cît și stratul de la sfîrșitul sec. al XVII-lea - începutul sec. al XVIII-lea sînt aici mult mai subțiri³.

Cea mai mare parte a materialului provine din zona de la vest de biserică și de la nord de beci, în această din urmă parte depunerile care cuprind materiale din sec. XIV-XV avînd o grosime mai mare. Dețorită situației stratigrafice în care au fost descoperite se poate face în general o delimitare clară între materialele din sec. XIV-XV și cele din sec. XVII-XVIII. Excepțiile sînt constituite de puține fragmente ceramice provenind din zonele afectate de săpăturile din 1928, sau de o serie de materiale din zona de la nord de beci, antrenate în gropile unor morminte din sec. al XVIII-lea. În privința materialelor din straturile corespunză-

toare primelor etape de construcție, Vodița I și Vodița II, deosebirile sînt greu de sesizat. Fragmentele ceramice, foarte puține, găsite la nord de biserică în stratul corespunzător fazei Vodița I sînt asemănătoare cu cele contemporane fazei Vodița II. Același lucru se poate spune și despre ceramica găsită în cantitate mai mare la nord de beci, în stratul gros de nivelare care a antrenat materialele existente la acea dată în zona înconjurătoare, așa dar aparținînd aceleiași faze Vodița I.

Ceramica descoperită la Vodița, lucrată în întregime la roata rapidă, poate fi împărțită în două categorii distincte atît din punct de vedere al formelor cît și al decorului: ceramica nesmălțuită și ceramica smălțuită.

Ceramica nesmălțuită este confecționată din pastă degresată cu nisip, conținînd rare grunule de calcar și foarte puțină mica. Arderea, în general oxidantă, este de cele mai multe ori inegală, rezultînd o culoare cenușie în săpătură. La suprafață fragmentele sînt castanii cu nuanțe cenușii, datorită arderii secundare în urma folosirii vaselor. Rare fragmente au pasta cenușie. Vasele mici au în general culoarea cărămizie.

Datorită faptului că fragmentele descoperite la Vodița sînt în majoritate dispartate, lipsind posibilitatea întregirii unor vase, formele ceramicii de aici pot fi în bună parte deduse prin analogii cu tipuri descoperite în alte așezări contemporane. Vasele nesmălțuite sînt: oale borcan-formă care predomină cantitativ-, precum și oale cu toartă, căni sau cești, castroane etc.

Borcanele reprezintă tipul cel mai frecvent întîlnit. Sînt vase fără torți, cu corp curbat, pereți arcuiți, profil evazat, buza scurtă, răsfrîntă spre exterior, avînd în partea inferioară o nervură puternic trasă în afară, cu secțiunea triunghiulară, deseori cu o șanțuire ușoară în interior (fig. 1/1, 4, 5, 6, 8, 10, 16, 17). În afara acestei forme a buzei - cel mai frecvent întîlnită - sau a unora apropiate de ea (fig. 1/2, 5; fig. 2/5, 8) se întîlnesc și fragmente cu buza avînd marginea lățită și rotunjită (fig. 1/3, 9).

O serie de fragmente ceramice aparțin unor oale cu toartă. Acestei forme îi aparțin buzele drepte sau ușor curbate, cu marginea tăiată de obicei pe un plan orizontal (fig. 1/11, 12, 18, 19; fig. 2/4).

Sînt întîlnite de asemenea căni cu fundul profilat (fig. 2/3, 5) sau cu baza de susținere îngustă, diferențiată de corp (fig. 2/14), sau un ulcior cu gura înaltă și dreaptă, bine delimitată de gît. Trebuie remarcat un fragment de vas avînd toarta cu secțiunea rotundă, ușor supraînălțată, și gura evazată (fig. 2/1).

Fragmentele de castron cu pereții oblici și fundul drept (fig. 2/2) sau altele aparținînd unor vase mici, cu pereții subțiri (fig. 1/7; fig. 2/6), în-tregesc un repertoriu de forme destul de variat pentru cantitatea relativ mică a materialelor descoperite.

Decorul vaselor nesmălțuite este fie incizat - incizii orizontale pe partea superioară a corpului (fig. 1/12; fig. 2/1, 7) și linii în val (fig. 2/11, 19), fie în relief - brfu alveolat (fig. 1/1) și brfu în relief cu creștături oblice (fig. 2/13).

Tipurile de forme și ornamentație prezentate privesc ceramica nesmălțuită din sec. XIV-XV. În privința materialelor găsite, în cantitate

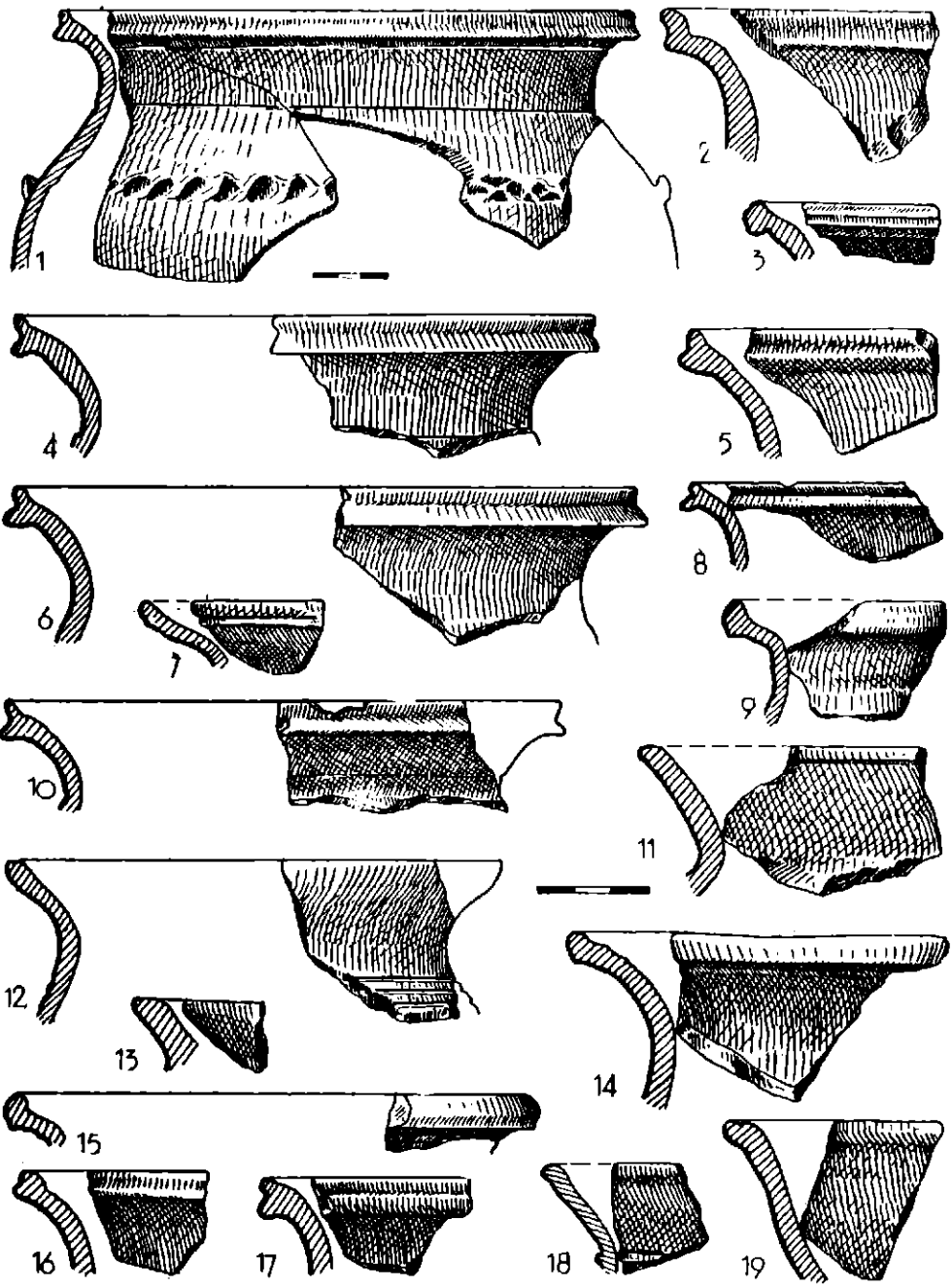

Fig.1.- Fragmente ceramice nesmălțuite.

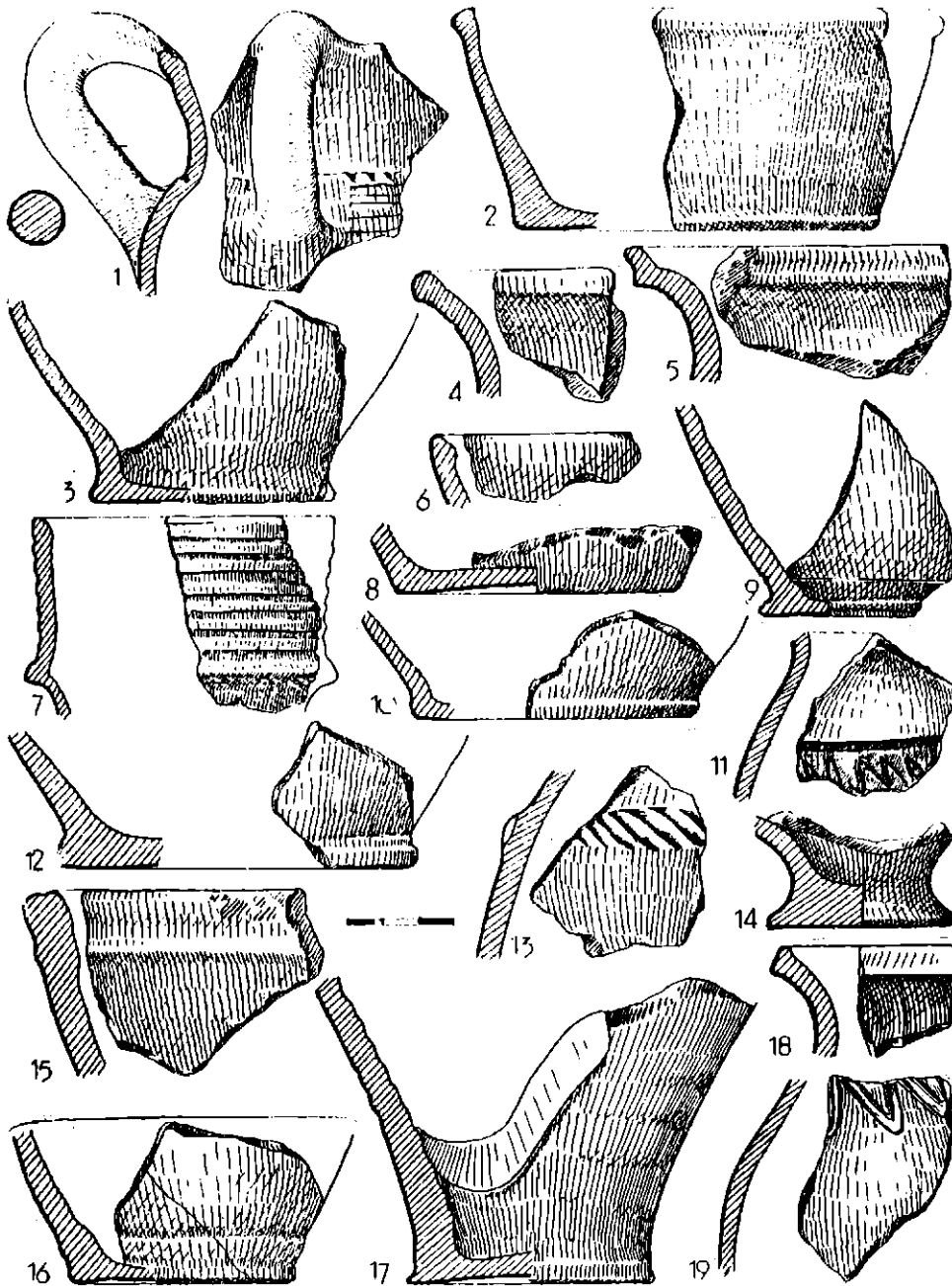

Fig.2.- Fragmente ceramice nesmălțuite.

destul de mică, în depunerile de la sfârșitul sec. al XVII-lea-începutul s. al XVIII-lea, trebuie remarcate unele fragmente de vase cu pastă nisă - poasă, alb-cenușie, decorată cu dungă de culoare cărămizie și ușoare incizii.

Ceramica smălțuită, cu pastă fină, este arsă oxidant, uniform (cu excepția unor fragmente cu pereți mai groși, care au culoarea cenușie în spărtură). Formele întâlnite sînt străchini și farfurii, boluri și cupe (toate acestea constituind majoritatea), căni și ulcioare.

Străchinile și farfuriile au piciorul inelar (fig. 4/1, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 16). Dintre străchini menționăm un exemplar cu fundul ușor concav și pereții ridicați în unghi, puțin evazați (fig. 5/4), iar fragmentele de farfurii aparțin unor exemplare cu marginea lată, oblică, cu profilul drept sau ușor curbat (fig. 5/8, 3).

Bolurile și cupele sînt de dimensiuni mai mici, cu profilul arcuit, buza simplă, ușor evazată sau puțin înclinată spre interior (fig. 3/1, 2, 4, 10, 12-14, 16, 19, 21, 23), cu picior inelar. Acesta este mai scund în cazul bolurilor (fig. 3/13, 16), ceva mai înalt în cazul cupelor (fig. 4/15, 17).

Alte vase smălțuite sînt cele înalte -ulcioare sau căni. Formele sînt greu de precizat datorită stării fragmentare de păstrare. Trebuie menționate două tipuri de ulcior, unul înalt, bogat profilat (fig. 4/18) altul scund (fig. 4/2), partea inferioară a unei căni de dimensiuni mari (fig. 4/13), piciorul profilat al unui vas înalt (fig. 4/8) și mai multe fragmente de torți, fie cu secțiunea plată (fig. 5/9), fie cu secțiunea rotundă, sau din două părți răsucite (fig. 4/14).

Decorul acestei categorii a ceramicii este realizat prin sgrăfitare, culoare și smălț. Suprafața vaselor era în prealabil acoperită cu angobă alb-gălbuie, aplicată în mai multe straturi, după cum se poate observa pe unele fragmente pe care smălțul s-a degradat. Motivele sgrăfitate erau realizate prin stratul de angobă, pînă în pasta vasului, subliniate uneori cu culoare castanie sau verde măslinie. Smălțul acoperea partea interioară a vaselor deschise (străchini, farfurii, boluri) și exteriorul vaselor înalte. Culorile folosite sînt gălbui, galben-verzui, verde, verde-măsliniu, castaniu, cafeniu. În general străchinile și farfuriile au culoarea gălbuie, galbenă sau galben-verzuie, cu decorul sgrăfizat subliniat cu castaniu sau verde, bolurile și cupele - diferite nuanțe de verde deschis sau verde măsliniu, iar vasele înalte - variate nuanțe de verde.

Vasele înalte sînt decorate în general prin culoare. Bolurile, în afara culorii și smălțuirii, au uneori sgrăfitate în partea centrală un cerc sau două cercuri concentrice. Pe străchini și farfurii motivul cercurilor concentrice (două sau trei), mai rar al spiralei, sgrăfizat în mijlocul părții centrale, este foarte frecvent, fiind realizat pe fond galben cu castaniu, sau pe fond verde deschis ori gălbui cu măsliniu. Diferite fragmente de străchini și farfurii sînt mai bogat ornamentate prin sgrăfitare, cu motive geometrice (fig. 5/1, 6), între care cel al benzilor de linii verticale alternînd cu benzi de linii frînte (fig. 5/1). Relativ frecvent se întîlnesc benzile cu împletituri (entrelacs) (fig. 5/2, 7). Alte fragmente sînt decorate cu motive vegetale stilizate, între care vrejul (fig. 5/5, 8) sau alte motive, dispuse radial în cîmpul median al vasului (fig. 5/4).

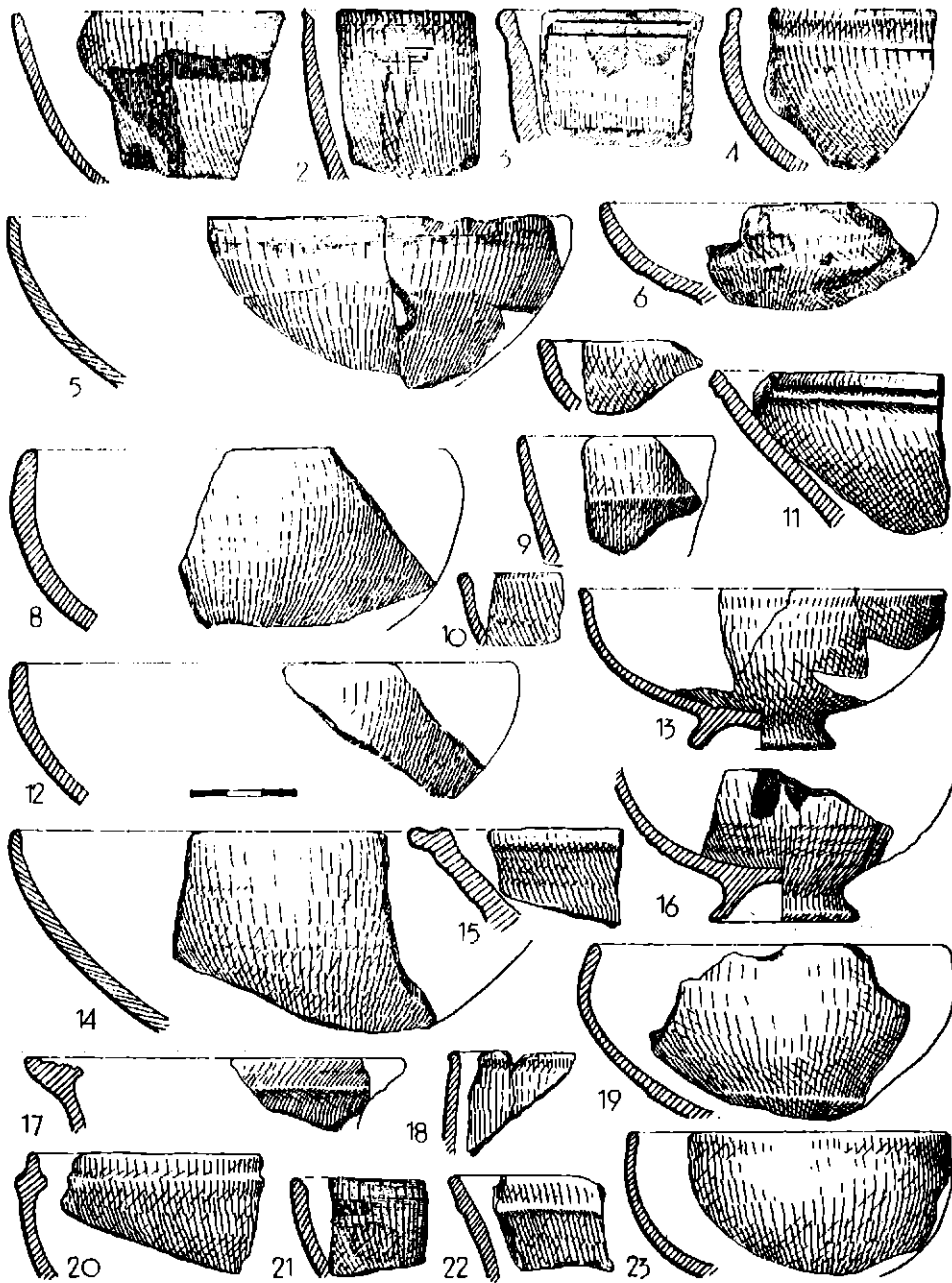

Fig.3.- Fragmente ceramice smălțuite.

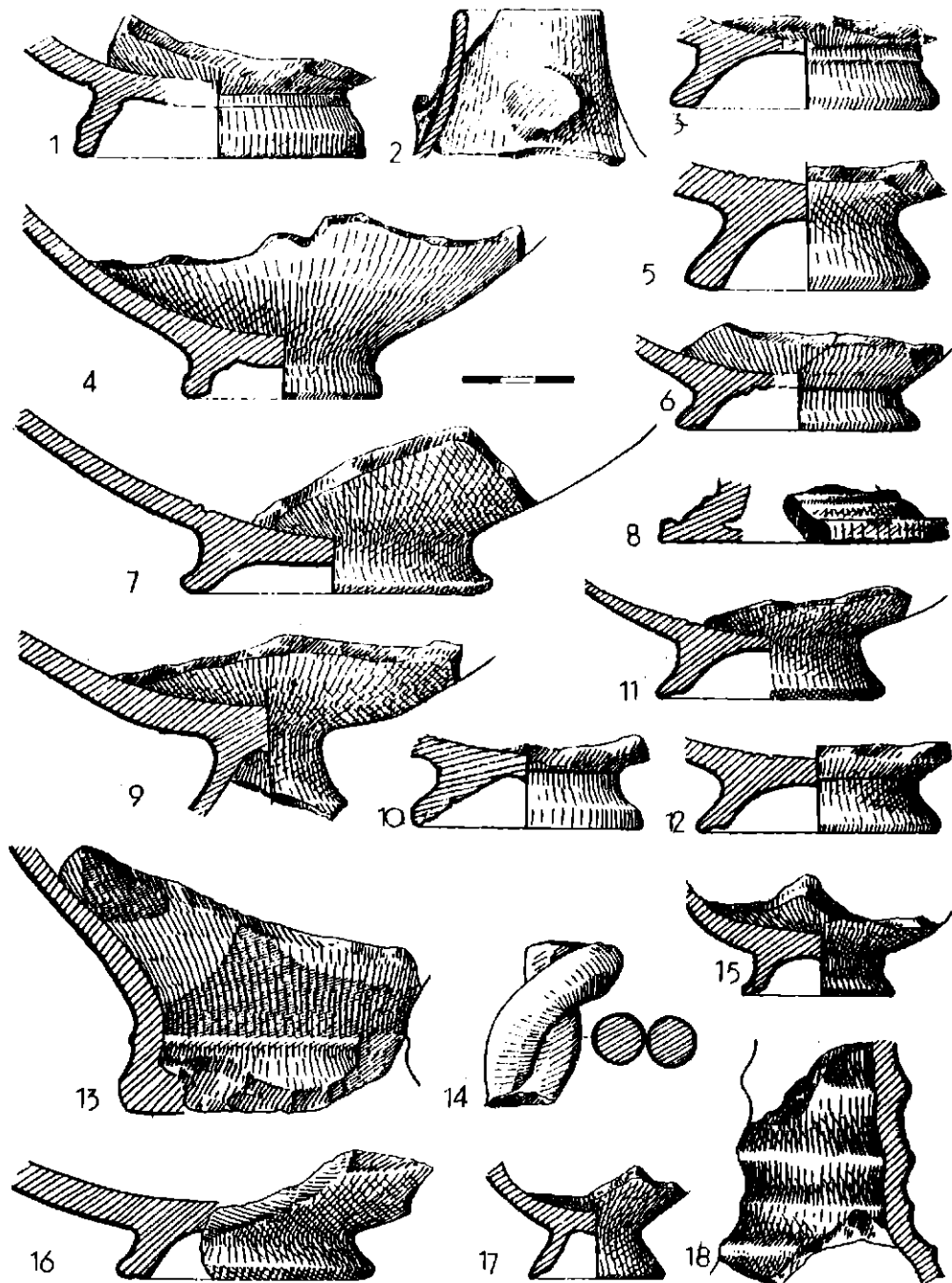

Fig.4.- Fragmente ceramice smălțuite.

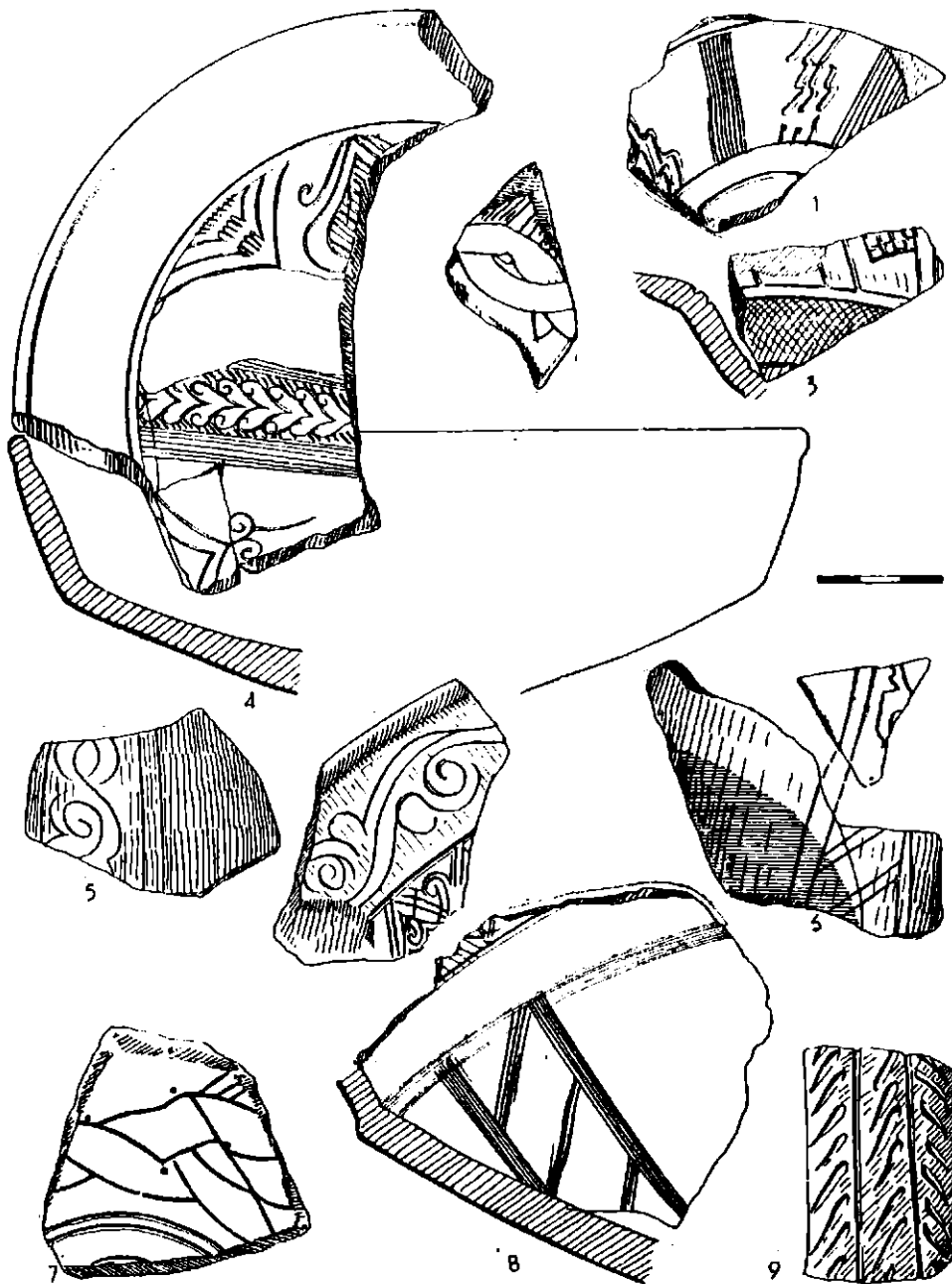

Fig. 5.- Fragmente ceramice smălțuite cu decor sgrănat.

Trebuie subliniată existența unor fragmente care, fiind acoperite cu stratul de angobă decorat prin sgrăfitare, nu au nici o urmă de smalt. Este vorba probabil de vase în cazul cărora procesul de confecționare a fost întrerupt, ceea ce ar dovedi producerea ceramicii chiar la Vodița.

În legătură cu ceramica este util să fie menționate și câteva fragmente de cărămizi ornamentele, smălțuite: fragmente de cărămidă cu fața smălțuită, decorată cu pale de culoare galbenă și verde sau în diferite nuanțe de verde și fragmente de cărămizi de format special, cu muchiile rotunjite, decorate cu dungi în culorile verde deschis și verde măsliniu, galben și castaniu. A fost descoperit și un fragment, refolosit, de cărămidă romană, purtând ștampila (COH) II HISP. (fig.6) Cohors II Hispanorum scutata Cyrenaica equitata, a cărei prezentă este atestată la Drobeta în anii 103-105 e.n.⁴.

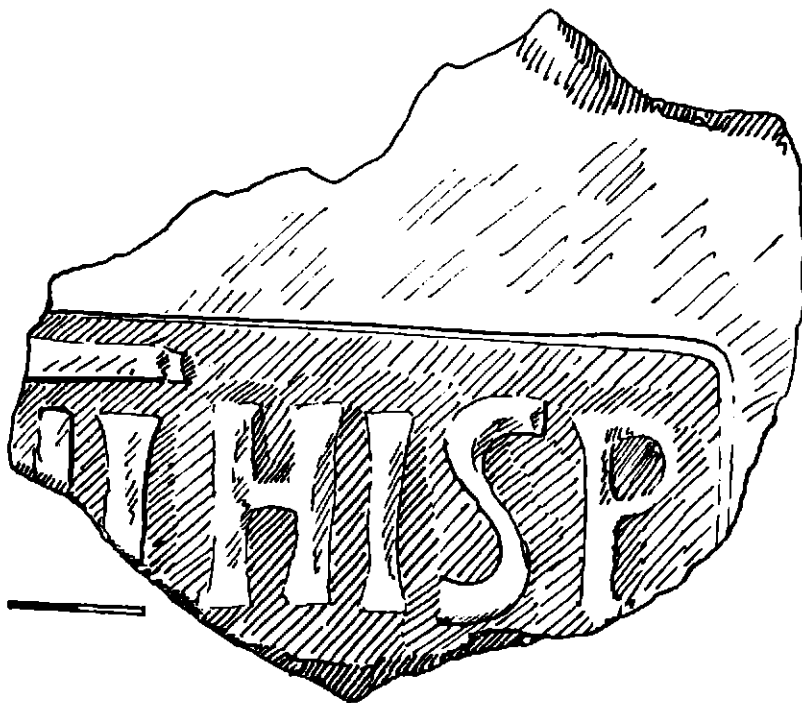

Fig.6.- Fragment de cărămidă romană ștampilată.

Ceramica de la Vodița își găsește analogii puternice în cea provenită din diferite așezări din Câmpia Română, datate în a doua jumătate a sec. al XIV-lea și la începutul celui următor. Este de ajuns să amintim în acest sens descoperirile de la Basarabi (jud. Dolj)⁵, așezare situată la o distanță de aproximativ 100 km, de unele materiale de la Zimnicea⁶ și Frumoașa (jud. Teleorman)⁷, sau ceramica de la Coconi (jud. Ilfov)⁸. Formele și

decorul fragmentelor de borcane descoperite la Vodița sînt izbitor ase - mănătoare cu cele de la Basarabi⁹, ca și cu altele de la Coconi¹⁰, analogii existînd de asemenea între formele buzelor unor oale de la Vodița și de la Basarabi¹¹ sau Coconi¹², sau ale altor forme de vase¹³. În privința ceramicii smălțuite, trebuie remarcată asemănarea formelor stră - chinilor, farfuriilor și bolurilor de la Vodița cu exemplare similare de la Basarabi¹⁴, Zimnicea, Coconi¹⁵ și din alte așezări. Dintre motivele ornamentale ale acestei categorii de ceramică - atît cele geometrice sau vegetale stilizate, cît și cercurile concentrice, care nu este exclus să fi fost însoțite de alte motive decorative pe margini, în părți ale vaselor care nu s-au păstrat - trebuie subliniate o serie de analogii cu motive existente pe vase de la Basarabi¹⁶, Coconi¹⁷, din Dobrogea, la Păciul lui Soare¹⁸, precum și la sud de Dunăre, în Bulgaria¹⁹.

Ar putea părea hazardate anumite concluzii bazate pe materialele arheologice puțin numeroase, găsite exclusiv în stare fragmentară, în cursul unei singure campanii de săpături, într-o stațiune în care cercetări mai vechi au scos la lumină materiale arheologice rămase din păcate inedite. Aceasta cu atît mai mult cu cît ceramica de la Vodița nu a fost găsită în complexe închise, lipsind totodată acolo alte elemente de datare mai exacte.

Faptul însă că materialele prezentate mai sus reprezintă totalitatea fragmentelor ceramice caracteristice descoperite în toate punctele cercetate din zona vechilor ruine și că ele provin din depuneri ce se suprapun solului viu și se află dedesubtul unor straturi sterile, aluvionare, face ca încercarea de a le folosi ca argumente în sprijinul unei cronologii să poată fi considerată mai mult decît o simplă ipoteză de lucru. Analogiile care se pot găsi acestor fragmente sînt, toate, materiale descoperite în complexe datate precis, cu monede, atît la Basarabi cît și la Zimnicea sau Coconi. Toate formele și motivele ornamentale ale ceramicii de la Vodița au similitudini perfecte cu materiale din Cîmpia Română, descoperite în complexe datate fără excepție în a doua jumătate a sec. al XIV-lea și la începutul celui următor²⁰. Constatarea este valabilă și pentru materialele asemănătoare din Dobrogea (Păciul lui Soare) sau din Bulgaria²¹. Aceasta ne poate îndreptăți să considerăm ceramica de la Vodița, descrisă mai sus, ca datînd din a doua jumătate a sec. al XIV-lea și din secolul următor și implicit pot justifica presupunerea datării depunerilor corespunzătoare celor două etape de construcție ale vechiului ansamblu monastic într-o perioadă care își are începutul în cea de-a doua jumătate a sec. al XIV-lea.

NOTE

- 1 Vezi GH. I. CANTACUZINO, Probleme ale cronologiei ruinelor fostei mănăstiri Vodița, în SCIV, 22, nr. 3, 1971, p. 469-477.
- 2 V. DRAGHICEANU, Săpăturile de la Vodița, în BCMI, XXII, 1929, p. 149-156.

- 3 SCIV, nr.3, 1971, p.469 și urm. fig.1-4.
- 4 D.TUDOR, *Olenia română*, ed.IV, București, 1978, p.336.
- 5 E.BUSUIOC și D.VĂLCEANU, *Ceramica din așezarea medievală de la Băsarabi-Calafat (sec.al XIV-lea)*, în SCIVA, 27, nr.4, 1976, p.495-516.
- 6 Materiale văzute prin bunăvoința cercetătoarei A.D.Alexandrescu.
- 7 N.CONSTANTINESCU, *Cetatea de pământ din sec.al XIV-lea de la Frumoasa (r.Zimnicea)*, în SCIV, 16, nr.4, 1965, p.731 și urm. fig.4, 6.
- 8 N.CONSTANTINESCU, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric*, București, 1972.
- 9 SCIVA, nr.4, 1976, p.498-500, fig.1/3; 2/8; 3/1.
- 10 N.CONSTANTINESCU, op.cit., pl. XIV/1-4; XV/2; XII/1-4, 6, 7, 10.
- 11 SCIVA, nr.4, 1976, p.500-501, fig.3/8; 4/9.
- 12 N.CONSTANTINESCU, op.cit., pl. XXII/17 și XXIII/4,5.
- 13 Un fragment de gură de ulcior de la Vodița își găsește analogie la Coconi (N. Constantinescu, op.cit., pl. XXX/3).
- 14 SCIVA, nr.4, 1976, p.513, fig.10.
- 15 N.CONSTANTINESCU, op.cit., pl. XXXIX/1-7, pl. XLIV/1.
- 16 SCIVA, nr.4, 1976, p.511-513, fig.8/4, fig.9/5, 9, fig.10/6.
- 17 N.CONSTANTINESCU, op.cit. pl. XLI/3, XLV/4,6.
- 18 P.DIACONU și S.BARASCHI, *Făcuil lui Soare. Așezare medievală (sec. XIII-XV)*, vol. II, București, 1977, fig.65/A 1-2; B 2,4,11; D 5; fig.66/2, 4, 5 (fragmente datate în sec. XIV-XV).
- 19 O serie de motive ornamentale de pe ceramica smălțuită de la Vodița se află și pe vase descoperite la Tîrnovo (cf. *Țarevgrad Târnov. Dvorețat na bălgarskite țare prez vtorata bălgarska dărjava*, tom.2, Sofia, 1974, capitolul despre ceramică redactat de S.Gheorghieva). Astfel: cercurile concentrice sgratitate pe partea inferioară a străchinilor sau farfuriilor (op.cit. 45/6, 46/2 și 69 fig. I); motivul din benzi de linii drepte și frînte (op.cit., fig.55), vrejul (op.cit., fig. 61/3,5; 65) sau împletiturile (op.cit., fig.68/7).
- 20 La Băsarabi descoperirile sînt datate cu monedă de la Ioan Srațimir (1360-1396) și imitații după monedele de la Ioan Srațimir și Sișman (1371-1393); la Zimnicea, cu monede de la Vladislav-Vlaicu (1364-c. 1377) și, în apropiere, monede bulgărești de la Ivan Alexandru și Mihail (pînă la 1355) și Mihail Sișman (1323-1339) (I. Nestor și colab., *Raport sumar asupra campaniei de săpături arheologice de la Zimnicea*, în SCIV, I, 1, 1950, p.100-101); la Coconi, cu monede de la Dan I (1383-1386), țarul de la Vidin Srațimir (1360-1365, 1369-1396) și Mircea cel Bătrîn (1386-1418), cele trei faze de viațuire din cuprinsul așezării acoperind perioada circa 1380 - circa 1432 (N. Constantinescu, Coconi, p.70-72).
- 21 Datarea ceramicii de la Tîrnovo nu a fost precizată și detaliată, materialele fiind prezentate global ca datînd "din timpul celui de al doilea țarat bulgar". Trebuie însă remarcat că o serie de fragmente ceramice poartă monograme ale țarilor din sec.al XIV-lea. Un vas

avînd sgrafitate în partea centrală două cercuri concentrice poartă monograma țariței Teodora, soția lui Ioan Alexandru(1331-1371), (Iarevgrad Târnov, 2, p.66, p.69, fig.1),

LA CÉRAMIQUE MÉDIÉVALE DÉCOUVERTE À VODIȚA PENDANT LES FOUILLES DE L'ANNÉE 1970

Résumé

La céramique découverte en 1970 à Vodița, dép.de Mehedinți, provient, dans la plus grande partie, des couches qui correspondent aux premières étapes de construction de l'ensemble monastique, phases connues dans la littérature de spécialité sous le nom de Vodița I et Vodița II. Ces couches sont séparées par une épaisse couche alluvionnaire stérile de celles correspondantes à la courte période de reconstruction du monastère à la fin du XVIIe siècle et au début du XVIIIe siècle. Les différences entre les matériaux correspondant aux deux premières étapes sont assez difficilement saisissables.

La céramique de Vodița, conservée seulement en état fragmentaire comprend deux catégories céramique non-émaillée et émaillée. Les fragments céramiques non-émaillés provient en majorité des vases-bocal. On trouve encore des fragments de pots à anse, des tasses, brocs, bols, etc. Le décor de ces vases se compose d'incisions et de bandes alvéolées ou en relief.

La céramique émaillée est représentée par des fragments d'écuelles et assiettes, bols et coupes et plus rarement des brocs et des cruches. Leur décor est réalisé à sgraffito, couleur et émail. Les couleurs employées sont: jaunâtre, jaune-verdâtre, vert, olivâtre, châtain, brun. Les vases hauts sont émaillés à l'extérieur, décorés avec de la couleur. Sur les bols, on voit parfois des cercles concentriques à sgraffito. Le décor des écuelles et des assiettes comprend à côté des cercles concentriques, des motifs géométriques, des entrelacs, des motifs végétaux stylisés, disposés en bandes ou radiaire.

La céramique de Vodița a des analogies, en ce qui concerne les formes et le décor, dans les différents établissements de la Plaine Roumaine spécialement à Basarabi (dép. de Dolj) et Coconi (dép. d'Ilfov). Les matériaux de ces établissements semblables jusqu'à l'identité, sont datés avec précision dans la deuxième moitié du XIVe siècle (Basarabi) en entre la fin du XIVe siècle et le début du XVe siècle (Coconi). Tous ces faits nous permettent de dater la céramique de Vodița dans la seconde moitié du XIVe siècle et la première moitié du siècle suivant, ce qui justifie la supposition de la datation des deux étapes de construction (Vodița I et Vodița II) dans une période qui commence dans la deuxième moitié du XIVe siècle.

LEGENDE DES FIGURES

- Fig.1.-** Fragments céramiques non-émaillés.
- Fig.2.-** Fragments céramiques non-émaillés.
- Fig.3.-** Fragments céramiques émaillés.
- Fig.4.-** Fragments céramiques émaillés.
- Fig.5.-** Fragments céramiques émaillés, décorés à sgraffito.
- Fig.6.-** Fragments d'une brique romaine estampillée.